

"אגורה באהלך עולמים"

(תהילים ס"א)

פרשת משפטים – תשפ"ב

ההבדל בין דין בשמיים לדין בארץ

נעמיק יותר בפירוש של "אשר תשים לפניהם".

אומר הקב"ה למשה, ביום מתן תורה אתה עמדת אצלי וקיבלת את התורה עם כל הטעמים לכל המצוות ולא נשאר דבר שאינו מובן. אבל כאשר תיתן את התורה לישראל ולדיינים, אני לא מצפה שיבינו את עומק התורה כמו שאתה מבין ואיני מצפה מהם לדון לפי הצדק האלוהי. וודאי שידונו עפ"י דין התורה, אך גם הדין הכי חכם וגדול בתורה, הוא עדיין מוגבל בהבנתו את המקרה שבא לפניו בדין ואינו יכול לדעת את האמת לאמיתה, הוא שופט לפי העדויות ששומע אך אינו יכול לדעת מה הייתה כוונת האדם במעשה שעשה. לכן אומר הקב"ה, "אשר תשים לפניהם", שישפטו על פי הדיינים שניתנו להם.

מכאן מתעוררת שאלה, אם אנו נשפט לפי ראות הדין, מה יהיה על הצדק האלוהי שלכאורה אינו מתגלה בעולם, כיצד הוא יתגלה? התשובה טמונה בפסוק "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֶק וְנִקְי וְצַדִּיק אֶל תִּהְיֶה כִּי לֹא אֶצְדִּיק רְשָׁעִי (שמות, כג, ז). מדוע התורה צריכה להדגיש לנו שנקי (מי שיצא זכאי) וצדיק לא נהרוג? הרי מובן לנו שלא נהרוג אותם. מבאר רש"י במקום: "מניין ליוצא מבית הדין חייב (שגזרו עליו מיתה) ואמר אחד (לאחר גזר הדין), יש לי ללמד עליו זכות, שמחזירין אותו? (עורכים משפט חוזר) ת"ל יונקי אל תהרוג. ואע"פ שאינו צדיק, שלא נצטדק בב"ד מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומניין ליוצא מבית הדין זכאי (נגזר דינו שפטור) ואמר אחד (לאחר גזר הדין) יש לי ללמד עליו חובה (יש לו עדות שביצע מעשה) שאין מחזירין אותו לבית הדין (לא עורכים משפט חוזר) ת"ל וצדיק אל תהרוג! וזה צדיק הוא שנצטדק בבית הדין.

נמצא, שאדם שחייבו אותו בדין, ניתן להחזירו ולדון מחדש ואילו מי שיצא זכאי בדין, אין אפשרות לדון אותו מחדש. דבר זה אינו מובן, מילא מי שיצא חייב, מובן שמחפשים לזכות אותו. אבל מי שיצא זכאי ועכשיו יש עדות שיכולה להוציא אותו חייב, נמצא איתו את הדין, אומרת התורה שאין אפשרות לדונו מחדש. ומה אם בגלל השחרור הזה הוא יזיק את הרבים? וכיצד יוצא הצדק של הקב"ה לפועל? ממשך רש"י ומבאר את המשך הפסוק: "כי לא אצדיק רשע" – אין עליך להחזירו, כי אני לא אצדיקו בדיני. אם יצא מידך זכאי, יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה". אומר הקב"ה, הדין פוסק את הדין עפ"י התורה שקיבל, מאותו רגע הדין עובר להקב"ה והוא כבר יגבה ממנו את המגיע לו.

כך מסופר על ר' לוי יצחק מברדיצב, שהגיע לפיו דין תורה. יהודי סוחר יין גדול היה מקיים מסחר עם בית מלון מסוים שנמצא בבעלות יהודי. הסוחר היה מספק חביות יין לבית המלון ופעם בחצי שנה היה מגיע לגבות את המגיע לו. פעם אחת, הביא הסוחר יין לבית המלון כדרכו, אך כאשר חזר לאחר חצי שנה לגבות את התשלום שמגיע לו, גילה כי בעל המלון הלך לעולמו. פנה הסוחר ליורשים בעניין החוב והם מצידם לא מכחישים שהיין התקבל אך טענו שאין לו עניין איתם רק עם המת, הם לא יודעים אם שולם החוב או שלא ואם אין בידו שטר הם לא משלמים לו. באו לפני ר' לוי לדין, שמע הרב את דברי הצדדים ופסק שהיורשים פטורים מתשלום (ההלכה אומרת שלא משעבדים מטלטלים של יתומים). פנה ר' לוי לסוחר ואמר לו, האמת היא שמגיע לך לקבל את הכסף אבל מה אני יכול לעשות שהתורה מגבילה אותי ועפ"י דין תורה איני יכול להוציא את הכסף מהיתומים. הלך הסוחר במפח נפש על ההפסד הגדול ור' לוי גם הוא הצטער על שאינו יכול להוציא לפועל את האמת.

פרשתנו פותחת בפסוק "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשֶׂים לִפְנֵיהֶם". מבאר רש"י: "אשר תשים לפניהם" – אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפייהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר. ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם". מכאן שלא מספיק רק הלימוד עצמו, אלא צריך להבין את הלימוד כמו שאדם מקבל שולחן ערוך ומאכלים מוכנים לאכילה ולא מקבל רק חומרי גלם.

הקב"ה מבקש שאדם שמעביר שיעור, יכין עצמו לכך ויחזור על הדברים ויהיו הדברים מיושבים וברורים אצלו היטב. לאחר מכן יעביר את הדברים על מנת ללמד ולא רק בכדי לצאת ידי חובה, עד שהדברים יהיו מובנים אצל הלומד.

כך מספרת הגמרא (עירובין, נד:) על ר' פרידא שהיה חוזר על הלימוד לפני תלמידו 400 פעמים ורק בפעם ה-400 היה התלמיד מבין. יום אחד אמר ר' פרידא לתלמידו כי "היום אני צריך לצאת לצורך מצווה", הזדרז, שנה לתלמיד ארבע מאות פעמים והתלמיד לא הבין. שאל מה קרה היום שאתה לא מבין אחרי ארבע מאות פעמים? השיב לו התלמיד, אתה אמרת שהיום אתה יוצא למצווה וכל פעם חשבתי שאתה עומד לצאת ולא נתתי את דעתי ללימוד. אמר לו ר' פרידא נתחיל מהתחלה ולימד אותו עוד ארבע מאות פעמים שבסיומם התלמיד הבין את הלימוד. יצאה בת קול מהשמיים ואמרה לר' פרידא, שתי אפשרויות לפניך, או שתזכה לחיות עוד ארבע מאות שנה או שכל הדור שלך יזכה לעולם הבא. אמר ר' פרידא, כל הדור לחיי העולם הבא. אמר הקב"ה, תנו לו את שניהם בזכות שוויתר על טובתו האישית.

שואלים המפרשים, כיצד יתכן שר' פרידא "בזבז" זמן כה יקר על הלימוד עם התלמיד? ר' פרידא הוא תנא עצום, מחייה מתים, התורה שלו עצומה ומה יהיה על הביטול תורה שלו באיכות? הרי יכול היה ר' פרידא להביא אברך פשוט שישב וילמד עם אותו תלמיד. ועוד, שבלומד זה אין לר' פרידא כל קניין, הרי אחרי ששנה מאה ואחת פעמים הדבר כבר לא יצא לו מהראש.

אלא, שבכדי להצליח ללמד אדם דבר מסוים ארבע מאות פעמים, צריך מידת סבלנות ומתינות ללא גבול. נמצא, שבכל יום שהיה מלמדו, היה קונה ר' פרידא קניין נוסף במידות אלו, עד שלא היה דבר שהיה יכול להוציא אותו משלוותו. על הפסד התורה של ר' פרידא, הוסיף לו הקב"ה עוד ארבע מאות שנה בהם ישלים את שהחסיר ועוד הרבה יותר.

עוד אומרת הגמרא (שם): א"ר אליעזר, חייב אדם לשנות לתלמידו ארבע פעמים בקל וחומר, ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה, כך הדיוט מפי הדיוט על אחת כמה וכמה. ר"ע אומר, מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו? שנאמר "ולמדתי את בני ישראל". ומניין עד שתהא סדורה בפייהם? שנאמר "שימה בפייהם". ומניין שחייב להראות לו פנים? (רש"י) ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל ולא יאמר כך שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך) שנאמר "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (רש"י) ולא כתיב אשר תלמדם צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב (תלמודם).

מכאן יזכור אדם שעליו להשקיע ולתת טעם והבנה בדבריו ואף אם הדבר גוזל ממנו זמן לימוד אחר, ידע כי אינו מפסיד מהטרחתו שלו.

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי ביטויוב

שבת שלום! הרב דוד לוי

לאחר מספר ימים באו לרי לוי בחלום והראו לו פנים זועפות. אמרו לו, מדוע אתה מצטער? זה דין התורה! "אלה המשפטים", זה מה שהתורה מאפשרת. אבל נגלה לך, אם הייתה בודק לעומק, הייתה מגלה כי בעבר הרחוק בעל המלון וסוחר היין היו שותפים ובאותה תקופה גנב הסוחר את בעל המלון בדיוק בסכום הנקוב במשפט. מהשמיים גלגלו שיניח הסוחר סוחרה בשווי הגנבה, בעל המלון ימות ולא יהיה ניתן להוציא את הממון מהיתומים וכך תשוב הגזלה לבעליה.

מכאן שאין הדיין צריך לדאוג ולפחד גם אם הדבר לא נראה לו נכון. עליו לשפוט דין אמת עפ"י חוקי התורה ואם צריך, הקב"ה כבר ישלים את המלאכה.

נביא מקרה נוסף בו קיים הבדל בין הדין בשמיים לבין הדין בארץ. הגמרא בבא קמא (נט:) אומרת: "השולח את הבעירה (גחלת) ביד חרש, שוטה וקטן (והדליק גדיש) (תבואה) של חברו) פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמיים". מדוע יהיה פטור? כיוון שיש כאן גרמא (הדבר לא היה מכוון ונגרם דרך אגב). הגמרא מביאה מחלוקת בין ריש לקיש לרי יוחנן האם גחלת הייתה בוערת או עמומה. מכל מקום תירוץ הגמרא, שפטור בגלל גרמא. אם נתבונן לפי השכל, לא נבין מדוע בגרמא פטור: אלא, שאם נבדוק בכל מעשה מה הוא גרם בהמשך לא יהיה לדבר סוף, באה התורה ואמרה כלל, גרמא בנויקין פטור! **נמצא שבדין בארץ גובים נזק ישיר בלבד, אבל בדין שמיים חייב גם בנזק עקיף כיוון שבשמיים יודעים בדיוק מה נגרם ישירות מהנזק ומה נגרם כתוצאה מזלזול בתיקון הנזק** (אדם שבר חלון, הקור חדר לבית ובעל הבית חלה ואיבד ימי עבודה. האם הדבר נובע ישירות משבירת החלון או כיוון שלא מיהר בעל הבית לסדר את הנזק, הקור גבר ולכן חלה).

במאמר מוסגר נאמר, שאדם שיש לו יראת שמיים צריך לחשוש, אם אומנם הוא נקי למטה, ייתכן ויש לו חוב למעלה. אם חלילה עושה אדם עבירה, זה זלזול כלפי שמיים ולא דומה להתחצף לחבר או לגדול הדור או למלך וכל שכן מלך מלכי המלכים. הבעיה, שאין אנו מבינים מספיק מהי גדולת הבורא יתברך, לא מבינים את הכוונה 'מלך מלכי המלכים' ולכן אין לנו הסוסמים מול מי אנו מתחצפים. עלינו לדעת כי אם היה הקב"ה דן אותנו לפי מעשינו היינו נענשים, אבל פועל איתנו הקב"ה בחסדים מרובים ונמנע להעניש אותנו. יזכור אדם כמה זהירות הוא צריך כלפי שמיים להיות נקי למטה ולמעלה, לא לצער אף אחד גם אם הוא זכאי בדין.

נחזור לעניין שהקב"ה יודע להבחין בעומק המעשה והכוונה, ויודע מה נגרם מכל מעשה. כך לדוגמה שמגיע לפני הדיין מקרה בוא נגנב לפני פרוטה ובעקבות כך אותו עני לא אכל באותו היום ונגרם לו צער. מאידך יש מקרה נוסף שנגנבה פרוטה מאדם עשיר והוא לא כ"כ מרגיש בדבר. מה יפסוק הדיין בכל מקרה? הוא יפסוק לשני הגנבים להחזיר את הפרוטה שנגנבו. הדיין אינו יכול להתחשב בנזק שנגרם כתוצאה מהגניבה ולפסוק בצורה שונה בין מי שגנב מהעני או מהעשיר. בנקודה זו אומר **הרמב"ם** בהלכות מלכים, שלמלך מותר לצאת מעט מגדרי התורה למען ישמעו ויראו ונמצא שמלך נמצא מעל לדין.

כך היה עם דוד במשפט **כבשת הרש** עם נתן הנביא. נתן הנביא סיפר לדוד שיש עשיר בעל ממון ומקנה רב אשר יש לו שכן עני מרוד שכל פרנסתו ומחיתו מכבשה אחת שיש לו. יום אחד הגיעו אורחים חשובים לעשיר וזה רצה לכבדם בבשר משובח. חס העשיר על ממונו, נתן עיניו בכבשת העני, לקח אותה והכין ממנה מטעמים. שאל הנביא, מה הדין של העשיר? פסק דוד, בן מוות הוא! כיצד פוסק כך דוד? הרי התורה אומרת, 'טבח או מכר משלם על השה תשלומי ארבעה'. אלא דוד עושה חשבון, אם גנב משלם פי ארבע, זה בהיזק של אדם רגיל. אבל בהיזק עני זה הרבה יותר ואם הגנב הוא עשיר, כאן יש כבר אכזריות ועל זה פסק לו דין מוות. שהרי לא די שאינו נותן משלו לאחרים, אף לוקח מהם את שלהם. כאשר חורגים מדיני התורה אפשר להגיע לדין מוות.

אומרת הגמרא בסנהדרין (ז:). "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל דיין שדן דין אמת לאמתו, משרה שכניה בישראל שנאמר: 'אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט'. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו, גורם לשכניה שתסתלק מישראל שנאמר: 'משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וגו'."

ואמר רבי שמואל בר (נחמן) אמר רבי יונתן, כל דיין שנטול מזה ונותן לזה שלא כדין, הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו". השאלה היא, מדוע ה' נוטל נפשו? הרי אפילו לגנב עצמו אין לו מוות ומדוע יש דין מוות לדיין? הדבר נובע מכך שהדיין נמצא במעמד שונה מכל אדם, האחריות שלו גדולה יותר וחייב לדון עפ"י אמת התורה, את שאר המלאכה ישלים הקב"ה, הוא זה שיודע את עומק הדין עד שאומרת הגמרא בערכין (ז) שאם היה הקב"ה בא בעומק הדין עם האבות הקדושים, אין הם יוצאים זכאים בדין (מלבד משה רבינו) ולכן אין הקב"ה בא איתנו בדין ולא מצפה מאיתנו להבין את עומק הדין.

על אף האמור, נראה שכן קיימת מציאות שהקב"ה הוא דן בעומק הדין. כתוב בפרשה "קל אֶלְמִנָה וְיִתּוֹם לֹא תַעֲנוּן (מבאר רש"י במקום שלא מדובר בהכרח ביתום ואלמנה אלא באדם שאין לו משענת). אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ כִּי אִם צֶעַק אֶלֵי שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹתָיו". הקב"ה בעצם מזהיר, שלא לענות יתום ואלמנה, כי אם הם יצעקו לה' הוא ישמע צעקתם ואז... התורה לא ממשיכה לכתוב מה יקרה, מה יהיה עונשו של אותו אחד. צריך להבין שהעיני המדובר זה לא אחד שזרק את האלמנה מהבית כיוון שלא הצליחה לעמוד בשכר הדירה, אלא ממש בדברים קטנים. המדרש מספר שכאשר יצאו ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול ור' שמעון בן גמליאל להריגה (הם שניים מתוך עשרת הרוגי מלכות), שאל רשב"ג את ר' ישמעאל מה עשינו שמגיע לנו מיתה כזו? אמר לו ר' ישמעאל, אתה נשיא ישראל ואולי פעם באה אליך אלמנה והיית עסוק ונאלצה להמתין (אפילו מספר דקות בלבד) ונמצא שעניינת אלמנה. אמר לו, ישמעאל ניחמתני. בדיני שמיים ייתכן ועל דבר קטן יתחייב האדם מיתה וכמובן שאין דין אחד דומה למשנהו. מוסיף **הסבא מסלובודקה**, כי אותה אלמנה שהמתינה לרשב"ג, היה לה נחת מכך. בכל זאת לשבת בבית של גדול הדור, לספוג מקדושת המקום ובכל זאת מקפיד בזה הקב"ה.

אומר **המדרש** (רבה, ח), ומרדכי ידע את אשר עשה ויקרע את בגדיו- מדוע קרע בגדיו? שבנימין גרם לשבטים לקרוע בגדיהם שכתוב ויקרע שמלותם. והיכן גרמה לו קריעה? בשושן הבירה. הדא הוא דכתיב: ויקרע מרדכי את בגדיו. והוא איש ימיני (משבט בנימין). כאשר נמצא הגביע בשקו של בנימין, קרעו אחיו את בגדיהם ולכן נענש מרדכי שהוא מזרעו. אך מדוע יש טענה על בנימין? הרי יוסף הוא זה שהניח את הגביע באמתחתו, אלא, שהיה לו לבדוק את שקו ואפילו שאחיו גם לא בדקו את השקים שלהם למרות שכבר הניחו להם בעבר כסף ללא ידיעתם, עדיין יש תביעה על בנימין. יתר על כן, בנימין מסייע לסגירת מעגל. האחים גרמו ליעקב לקרוע בגדיו כאשר הביאו בפניו את כותונת יוסף ועכשיו מגלגל להם הקב"ה גם לקרוע ע"י בנימין בכל זאת זרעו משלם על כך. בהמשך אומר המדרש "וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה", אמר רבי חנין: מאן דאמר קודשא בריך הוא ותרוך הוא (מי שאומר שה' וותרן), יתותרון בני מעוהי (ילדיו יעשו). אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה (אלא, אינו מעניש כרגע ומאריך אפו איתנו). דע, זעקה אחת גרם יעקב לעשיו, והקב"ה לא וויתר ליעקב על כך. למה צריך לשלם על צעקה זו? עשיו רשע, שישבול כמה שיותר. אף על פי כן, אומר ר' חנין, אין הקב"ה וותרן.

זה ההבדל בין דין שמיים וארץ. אנו לא עושים חשבון על צער עשיו, מבחינתנו מגיע לו לסבול אבל הקב"ה אינו רואה את הדברים כמונו, אלא מדקדק בעומקם של דברים.

נסתכל על הדברים הפוך, אם לצער של עשיו חיכה ה' אלף שנים ופרע אותו ולא וויתר. ידוע שטובה מידה טובה ממידת פורענות פי חמש מאות. כאשר אדם עושה מעשה טוב לחברו, מסייע לו, מאיר לו פנים, יכול הקב"ה לחכות כמה שנים ופתאום לפרוע לו. עפ"י רוב, לצדיקים הוא יפרע בעולם הבא. אין אנו יודעים מהו השכר אבל בשביל שיהיה לנו מושג קל. ידוע כי על שלושה צעדים שעשה נבוכדנצר לכבוד ה', זכה שהוא ובניו מלכו בכל העולם. לא נבין מה עוצמה של יהודי שמתאמץ וקם בימי החורף הקרים לתפילת שחרית ומניח תפילין, כמה עתיד הקב"ה לשלם לו על כך.

אשרי מי שזוכה להוסיף בלימוד ואינו דורך במקום. על כל אחד להתאמץ על המצוות והמעשים הטובים ולדעת שאין מעשה ששב ריקם, על כל מעשה ודיבור יישלם הקב"ה שכן לאין ערוך. יהי רצון שזוכה ללכת בדרך התורה והחוקים ולהיות טובים יותר.

מוקדש לרפואת איתי רפאל בן מירה, רבקה בת שרה, ישראל מרדכי דוד בן שמעון צבי, רון בן מתילדה ולעילוי נשמת לאה בת רחל

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי ביוטיוב